

Tom Kočar

Zmaji so ...

Mladinska knjiga, Ljubljana 1993

Kdo sta torej skrivnostna "avtorja" romana *Zmaji so ...* Dr. Doc & L. Tomas? Kot nas pouči pitijski zapis na zavihkih, sta se omenjena osebkca srečala na letalski liniji med New Yorkom in Ljubljano septembra 1989. Menda sta se ogrela drug za drugega in prišla na idejo o nastanku skupnega romana. Žal pa je le malo kasneje njuno letalo strmoglavilo.

Vendar naj bi bil tudi ta podatek zgolj legenda. Prav tako zvemo, da je edina oseba, ki je omenjena "avtorja" osebno spoznala, Tomo Kočar. Na nesrečo bralcev tudi ta oseba ni nič manj skrivnostna. Ena njenih redkih izjav je, "da bosta Dr. Doc & L. Tomas napisala še nekaj knjig, nekatere med njimi tudi posmrtno." Kočar si tudi lasti zaslugo, da je naši knjigi "izdatno pomagal do zapisa". Kdo si torej dovoljuje zbijati tako predrzne šale z bralcem?!

Čas je, da se tudi mi nehamo sprenevedati in razkrijemo Skrivnost: Dr. Doc & L. Tomas je seveda psevdonim mladega slovenskega avtorja Toma Kočarja, ki z romanom *Zmaji so ...* prvič stopa v naš literarni prostor.

Že ta puzzle s fiktivnima avtorjema priča o Kočarjevi povezanosti s svetovno in domačo metafikcijsko tradicijo. Vendar velja že na začetku poudariti, da Kočarjeve literarne pisave nikakor ne bi mogli uvrstiti med "trdo" metafikcijsko pisanje. Želimo namreč pokazati, v čem je *differentia specifica* Kočarjevega romana tako glede na metafikcijsko kot tudi glede na t.i. mlado slovensko prozo oziroma sodobno slovensko prozo nasploh. V ta namen bomo zelo na kratko povzeli nekatere sicer dobro znane značilnosti tega literarnega konteksta. Omenili bomo le tiste, ki so pomembne v zvezi z našim romanom.

Slovenske prozaiste starejše in srednje generacije so močno zaznamovali eksistencialistični duhovni horizont in modernizmi takšne ali drugačne vrste. Svojo poetiko so ti avtorji večinoma ohranili vse do današnjega časa. Za najmlajšo generacijo piscev, ki je na literarno prizorišče stopila v osemdesetih letih in s svojo usmeritvijo nadaljuje tudi v devetdesetih, pa je bil velikega pomena zlasti vpliv ameriške metafikcijske proze. Seveda je res, da se je v okviru te generacije razbohotil cel kup

avtopoetik in da metafikijski vpliv v večjem obsegu velja le za nekatere avtorje (Blatnik, Bratož), vendar se zdi, da so nekateri literarni postopki, ki jih je do skrajnosti razvila metafikcija, pustili, četudi nezavedno, širše sledi. Prav tako pa drži, da "trda" metafikcija zdaj že tudi v slovenskem literarnem prostoru predstavlja preteklost. Ena od značilnosti, ki nas tukaj zanima v zvezi z metafikcijo, je njeno razmerje do literarne in tudi širše kulturne preteklosti. Če po eni strani drži, da se ta v njej vselej reflektira na parodičen način, po drugi strani kaže na njeno preobremenjenost s to isto tradicijo. Od tod seveda obsesivno citatološko zajemanje iz Babilona literarne zgodovine. Drugo, kar nas zanima, je specifičen status avtorja v metafikijskih delih. Avtor ne le da vzpostavlja ironično distanco do obravnavane snovi, temveč pogosto ironizira tudi svojo lastno pozicijo, ki je povsem negotova. Nadalje: metafikijska književnost je ustvarjala svojevrsten hibrid t.i. visoke in žanrske literature, prav tako pa večkrat vključevala še druge tipe diskurzov (znanstveni, žurnalistični...). In ne nazadnje je tukaj še ekstremna fragmentarizacija teksta, njegova razpršena, rizomska struktura.

V zvezi s postmoderno literaturo in seveda tudi širše se velikokrat govori o ukinjanju tradicionalne evropske metafizike, o odpovedi t.i. velikim zgodbam in velikim temam in sestopu iz Zgodovine. To nemara še posebej velja za tista iskanja znotraj sodobne tuje in domače proze, ki namesto velikih tem uvajajo motivno-tematske drobce iz človekovega vsakdanjega življenja. Če je metafikcija Zgodovino še parodirala, je tukaj preprosto več ni. Gre očitno za definitivno odpoved velikim metafizičnim temam. Ta vrsta kratke proze vendarle daje vtis nekakšnega novega realizma, ki pa seveda nima nič opraviti s tradicionalnim realizmom 19. stoletja. V nasprotju z metafikcijo, ki se je odrekla predstavljanju človeške realnosti na račun Teksta, se ji ta proza vendarle čuti zavezana.

Glede na povedano poskušajmo poglobljeje opredeliti posebnosti Kočarjeve knjige. Tisto, kar je pri njem še najbolj metafikijskega, je neprekinjena in agresivna prisotnost Avtorja, ki suvereno manipulira s tekstom in bralcem, a pri tem tega seveda ne skriva. Vzpostavlja značilno ironično distanco tako do protagonistov in dogajanja kot do samega sebe. S tem dosega pri bralcu nekakšen metafikijski potujitveni efekt. V nasprotju s "trdo" metafikijsko prozo pa Kočarjev roman ne daje vtisa obremenjenosti z Zgodovino. Pri njem se ne pojavlja obsesivni dialog s preteklostjo, katerega posledica bi bila citatološka preobremenjenost teksta. Pojavljajo se sicer različne reference, vendar težišče ni na tem. Kočar svojega romana prav tako ne gradi na prepletanju t.i. visoke in trivialne literature, ampak izhaja zgolj iz le-te. Povezujejo se elementi vohunskega, science fiction, avanturističnega ter kriminalnega žanra. Tisto, kar njegov roman ločuje od običajnega žanrskega miksa, pa je prav metafikijska ironija. Kočar svoj literarni svet gradi z uporabo žanrske mitologije in klišejev, ki jim njegova ironična distanca preprosto odvzame ne le zaresnost, temveč tudi vse tiste razsežnosti, ki niso zgolj estetskega značaja. Po našem mnenju je prav to najpomembnejša poteza Kočarjevega romana. Če namreč žanrski miti, ki jih producira kulturna industrija, poleg estetskih zmeraj vsebujejo tudi še druge razsežnosti (etične, socialne, politične

itd.), jih Kočar reducira na nivo čiste estetike. Kočarjev roman ne vsebuje ničesar, kar bi presehalo to zgolj-estetskost teksta. Uživa ob kreiranju fikcije v najizvirnejšem smislu, v tekstu kot seriji izmišljij z izključno estetsko vlogo. V romanu bi zastoj iskali kakršnekoli metafizične, etične, socialne ali denimo psihoanalitične implikacije. Njegovi (anti)junaki so, psihološko gledano, nekakšne "enodimenzionalne" kreature, določene čudaške poteze v njihovem značaju imajo prav tako prej estetsko kot psihološko funkcijo. Vse to Kočarjev roman približuje estetiki videospota, kjer je prav tako na delu le še estetsko fascinantna površina. Kočar je blizu metafikciji tudi z vztrajanjem na literarnem tekstu kot popolnoma avtonomni tvorbi. Gre torej za estetizacijo, prignano do skrajnih konsekvenc. Kočarjev tekst ni zavezan niti Borgesovi knjižnici na način "trde" metafikcije niti zunajtekstualni realnosti.

Ne nazadnje omenimo še rizomsko strukturo Kočarjeve knjige. Ob osrednji zgodbi Daniela W. Martina alias Spikerja na nekaterih mestih v romanu tečejo namreč še vzporedne zgodbe (na primer zgodba o gospodični P.), ki nikakor niso hierarhično podrejene celoti.

Prvenec Toma Kočarja *Zmaji so ...* s svojo neobremenjenostjo s čimerkoli zunajestetskim po svoje prinaša v slovensko literaturo dobrodošlo osvežitev. Zabava nas avtorjev frivolni humor, ki je vseskozi prisoten. Vendar je treba reči, da ponekod učinkuje prisiljeno, celo banalno. Nekaj podobnega bi lahko rekli tudi za posamezne zaplete v romanu.

Za konec bi radi dodali še nekaj v premislek. Tudi tukaj se nismo mogli izogniti problemom, kot so konec metafizike, Zgodovine in podobno. Avtor teh vrstic se sicer povsem strinja s stališčem, da je antropocentrično zasnovani evropski metafiziki odbila njena zadnja ura, sprašuje pa se tudi, ali z odpovedjo vsakršni metafiziki in t.i. velikim temam literatura in zahodna kultura nasploh ne pristajata na svojevrstno duhovno bedo, ki jo do skrajnosti stopnjujejo množični mediji. Ne, ne gre za nostalgijo, ampak za prepričanje, da poleg tradicionalne evropske obstaja še drugačna (negativna) metafizika, ki ni antropocentrična, prav tako pa ne pozna kartezijske dihotomije subjekt-objekt. Svoj vrh je taka "metafizika" doživela v nekaterih vzhodnjaških duhovnih disciplinah (daoizem, zen). Treba pa se je tudi zavedati, da tovrstna prizadevanja obstajajo že od nekdaj tudi na zahodu (Heraklit), vendar jih je glavni tok evropske misli odrinil na rob. Te pozabljene, zaprašene poti bi bilo treba na novo odkriti. Kartezijski subjekt, soočen z moralno bedo porazenca, se sedaj raje zadovoljuje z drobtinami. Navkljub vsemu se nam zdi, da ima prepustnico za prihodnost zmeraj le tista literatura, ki ostaja zavezana temeljnim vprašanjem človeka in sveta.

Dean Šiftar